
YAYGIN DİN ÖĞRETİMİ BAĞLAMINDA YAZ KUR'ÂN KURSLARI SEMPOZYUMU

09-11 Temmuz 2010- ERZURUM

SAKİR GÖZÜTOK

ÖĞRENME ORTAMI AÇISINDAN YAZ KUR'ÂN KURSLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. Şakir GÖZÜTOK*

Yaz Kur'ân Kursları, Diyanet İşleri Başkanlığı'na, eğitim ve öğretim döneminde Kur'ân Kurslarına katılma imkânı bulamayan ilköğretim beşinci sınıfı tamamlamış ve daha üst kademedeki öğrenciler için tatil aylarında toplam iki ay olmak üzere haftada beş gün ve günde üç saat şeklinde verilen kursları ifade eder.¹ Her ne kadar yaygın din eğitimi çalışması olarak ifade edilse bile örgün eğitim anlayışıyla sürdürülen bu kursların² eğitim ve öğretim ortamı açısından incelenmesi, daha verimli ve başarılı sonuçlara ulaşmak açısından gereklidir.

Şayet içinde bulunduğumuz zaman diliminde teknoloji bu kadar ilerlememiş ve eğitim-öğretimde bu denli kullanılmamış, ayrıca yapılandırmacı görüş bu denli sistemli bir şekilde ortaya atılmamış olsaydı, belki de sınıfıçi ortamdan başka bir ortamdan söz etmeye gerek kalmazdı. Ancak gelişen teknolojinin eğitimde de kullanılmaya başlanması, bir takım yeni öğrenme ortamlarının oluşmasına yardımcı olmuştur. Bu şekilde teknolojinin eğitimde kullanılmasının verimliliği arttırdığı düşünülmektedir. Bu bakımından öncelikle verimli bir öğrenme ve öğretim için öngörülen öğrenme ortamları hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Ancak şunu da itiraf etmemiz gerekir ki, yalnızca Kur'ân Kursları değil, dini eğitiminin gerçekleştirildiği kurumlar ve mekânlar öğrenme ortamı bakımından incelenmemiştir. Bu çalışmanın bu alanda bir ilke imza atacağını düşünmekteyiz.

1. Öğrenme Ortamları (Learning Environments)

İnsan bir kısım öğrenmelerini doğrudan yani bir eğitici unsur tarafından kazanırken, pek çoğunu da dolaylı olarak elde etmektedir. Dolayısıyla insan öğrenirken veya eğitilirken pek çok unsurdan etkilenir. Bunların en önemlilerinden biri öğrenmenin gerçekleştiği ortamdır. Gerçek şu ki verimli bir eğitimin olması, seçilmiş ve düzenlenmiş bir

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Bilim Dalı

¹ M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu*, D.İ.B. Yay., Ankara, 2008, s.109.

² Nazif Yılmaz, "Verimli Bir Yaz Kur'an Kursu İçin Nitelikli Eğitim ve Öğretim", DEM Dergisi, Yıl:1, sayı:1, s.58.

ortamın oluşturulmasına bağlıdır.³ Kişinin içinde bulunduğu ortam, sürekli bir perspektiftir ve kişinin kendisiyle ilgili bir derinliği vardır.⁴

Kişinin içinde bulunduğu öğrenme ortamının çok daha ilgi çekici duruma gelmesi ve eğitimciler tarafından ele alınıp incelenmesi, gelişen teknolojiye paralel olarak artma göstermiştir. Günümüzde, bilgi ve iletişim teknolojisi araçlarının her geçen gün yenilenmesi ve gelişmesiyle birlikte giderek artan kullanımı; yeni bir yaşam şeklini beraberinde getirmiş ve “Bilgi Toplumu”nun oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bilgi toplumu kavramının en belirgin özelliği, iletelebilen ve erişilebilen bilgi hacmindeki radikal artı ifade etmesidir. Bazı araştırmalara göre, dünyadaki bilgi birikimi 1850’li yıllara kadar her yüz yılda ikiye katlanırken, 1970’lerde bu süre beş yıla kadar düşmüş, 1980’li yıllardan itibaren ise bilginin kendisini yenileme süresi bir yılın altına kadar inmiştir. Nitekim dünyada son otuz yılda üretilen toplam bilgi, bundan önceki 5000 yılda üretilenden bilgilerden daha fazladır. *Günümüzde yüksek tirajlı bir gazetenin haftalık baskısında, XVII. yüzyılda ortalama bir insanın yaşam boyu edinebileceği bilgiden daha fazla bilgi yer almaktadır.* Bilginin bu kadar yoğun olduğu ve hızla değiştiği günümüzde, iş ve eğitim dünyasının kişiselleştirilmiş bilgi ve bu bilginin aktarılmasına imkân veren ortamlara olan ihtiyacı belirginleşmiştir. Son yıllarda tüm dünyada pek çok üniversite ve pek çok büyük ticari şirket öğrencilerini ve çalışanlarını eğitmek için web temelli eğitim sunma ihtiyacını duymaktadır. 2007 yılı itibariyle yaklaşık 15,9 milyar dolarlık pazar payına sahip olan web temelli eğitim sektöründe yarışın artmasıyla birlikte, müşteri haline gelen öğrencilerin “memnuniyetini” sağlama üniversiteler için önemli bir konu haline gelmiştir.⁵

Özellikle yapılandırmacı eğitim anlayışının gelişmesiyle öğretimde yeni ortamların düzenlenmesini gerekli kılmıştır. Planlama destekli öğrenmeyi esas alan yapılandırmacı öğrenme ortamlarının, öğrenci için daha faydalı ve öğretici için de bir avantaj olduğu gayet açık bir gerçektir. Mesela proje destekli öğrenme, bilimsel araştırma esasını ve öğrenci açısından soruların rehberlik ettiği üst düzeyde ilgiyi uyandırmayı ve kazandırmayı kapsamaktadır. Proje destekli öğrenme, öğrenci işbirliğini, yeni teknolojiyi, insan yapımını esas alan üretimi teşvik eder ve öğrencinin bilimsel görüş ve süreçleri öğrenmesini destekler.⁶

³ Nurettin Fidan, *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Ankara, 1986, s.12.

⁴ H. Raşit Öymen, *Eğitime Giriş*, M.E.B. Yay., 1. Bsk., Ankara, 1986, c.1, s.31.

⁵ Sibel Somyürek, “Uyarlanabilir Öğrenme Ortamları: Eğitsel Hiper Ortam Tasarımında Yeni Bir Paradigma”, *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, c.1, sayı: 1 (Ocak) 2009, s. 29.

⁶ Melodie Rosenfeld & Sherman Rosenfeld, “Understanding Teacher Responses to Constructivist Learning Environments: Challenges and Resolutions”, Published online 3 April 2006 in Wiley InterScience, p. 386. (www.interscience.wiley.com)

Eğitimde başlıca genel bir bakış açısıyla iki farklı öğrenme ortamından söz edilir. Bunlardan birincisi, eğitim hizmetlerinin ulaştırılması süreçleri. Bunlar geleneksel öğretim, e-öğrenme, uzaktan öğrenme, Web tabanlı öğrenme ve benzerleri olarak sayılabilir. İkincisi ise, eğitim kapsam ve kaynaklarının geliştirilmesi ve planlanmasıdır. Bunu da ferdi memnuniyet ve ders kaynakları olarak ifade edebiliriz.⁷

Öğrenme ortamının kişi üzerindeki öneminin kavranmasıyla birlikte son yıllarda bu alanda çokça araştırmalar yapılmaktadır. Bazı araştırmacılara göre, öğrenme ortamının öneminin vurgulanması Kurt Lewin'e kadar dayanır.⁸ Lewin, bireyin davranışının çevreyle ilintili olduğunu ve çevrenin de bireyin kişisel özellikleri ile olan iletişimi tarafından şekillendirildiğini belirtir. Son yıllardaki sosyal yapılandırmacı eğilime olan ilgi ile birlikte araştırmacılar memnuniyet, katılım, otonomi, bağımsızlık, ilgi gibi alanlar üzerine yoğunlaşmışlardır. Öğrenme ortamlarının değerlendirilmesi, öğretimin geliştirilmesi açısından önemli görülmektedir. Öğrencilerin öğrenme ortamı olarak sınıf ortamını algılama bilgisi, müfredatın geliştirilmesi, öğretmenlerin mesleki gelişimleri ve geliştirilmiş öğretme tekniklerinin kullanılması gibi unsurlar, öğrenme ortamını olumlu etkilemektedir. Öğrenme ortamlarının düzenlenmesindeki temel amaç öğrencilerin fiziksel ve entelektüel olarak, yapma ve araştırma yoluyla öğretim materyalleriyle etkileşim halinde olmalarını sağlamaktır.⁹

Yapılan araştırmalarda bilgisayar ve internet destekli eğitim ortamlarının verimini arttırmanın önemi birkaç yönden vurgulanmıştır. Bunlardan birincisi, çoklu ortam için hazırlanan farklı materyallerin öğretim amaçlı web sitesinde sunulmasının önemidir. İkincisi, içeriği zenginleştirmek için farklı bilgi kaynaklarına yer verilmesinin gerekli oluşudur. Üçüncüsü ise, hem web-destekli ortamlar hem de iletişim araçları için yeterli rehberliğin sağlanmasının öğrenme üzerinde doğrudan etkisinin olmasıdır. Böylece her birey farklı ortam ve materyali öğrenmek için tercih ettiği farklı bir yolda ilerler ve öğrenmede benzer başarılar elde edebilir. Bu nedenle zengin ortam ve materyaller sağlandığında, bireysel farklılıklar ne öğrenildiğini etkilemez.¹⁰

Öğrenme ortamlarının düzenlenmesinin öğrenme üzerinde etkileri bakımından birkaç şekilde sınıflandırılmışlardır. Bunlardan bir kaçını aşağıda ele alacağız.

⁷ Apple Wai Ping Fok & Horace Ho Shing Ip, "Educational Ontologies Construction for Personalized Learning on The Web", Eds: Lakhmi C. Jain, Raymond A. Tedman & Debra K. Tedman, Evolution of Teaching and Learning Paradigms in Intelligent Environment, New York, 2007, p. 50.

⁸ Rıfat Efe ve Arkadaşları, **Nasıl Bir Öğrenme Ortamı? Biyoloji Sınıflarında Öğrenme Ortamı Yapısının Belirlenmesi**, D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 2007, sayı:9, s.70.

⁹ Efe, a.g.m., s.70.

¹⁰ Yasemin Gülbahar, "Web Destekli Öğretim Ortamında Bireysel Tercihler", The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET April 2005 ISSN: 1303-6521 volume 4 Issue 2 Article 9, p. 81.

A. Sınıf İçi Öğrenme Ortamı (Classroom Learning Environment)

Örgün eğitim için düzenlenen kurumların öğretim ortamını sınıf oluşturmaktadır. İnsanın okul hayatı boyunca süren eğitim ve öğretimin büyük bir bölümü sınıfta geçmektedir. Sınıf, eğitim ve öğretim etkinliklerinin gerçekleştiği bir yaşama alanıdır. Sınıfların, başarılı ve verimli bir öğrenme için düzenlenmesi şarttır. Etkili öğretim üzerine yapılan araştırmalar, direkt olarak öğretmenlerin sınıflarını organize etme ve yönetme becerilerine dayanan sınıf şartlarının önemini göstermiştir. Sınıf yönetimi, eğitimcilerin her gün karşılaşmak durumunda olduğu bir görevdir. Bu da dersleri planlama, güvenli bir öğrenme ortamı sağlama, öğretimden ve öğrencilerin davranış problemlerine uygun şekilde karşılık vermekten oluşan karmaşık bir görevdir.¹¹

Sınıf kavramı, öncelikle kitaplar veya çoklu ortam araçları gibi öğretime aracılık eden unsurlar ile öğretmen veya akranlar gibi insani (sosyal) unsurlardan oluşan bilgiyi, uygun bir sistem ile öğrenciler arasında etkileşimi sağlayan interaktif iletişimi oluşturan değişik yönleri içerir. Sınıf içinde asıl amaç, verilen bilgilerle öğrencinin kendisi gerçekleştirmesini sağlamaktır. Burada bizim için lazım olan şey, bilginin aktarılmasından ziyade, “yeniden oluşturucu” ve “yeniden inşa edici” bilgileri kazandırmaktır. O halde sınıftaki öğrenme ortamının düzenlenmesi, “yeniden inşa edici” unsurlara izin veren bir ortamı düzenlemek anlamına gelmektedir. Sınıftaki bir diğer önemli yön ise, öncelikle sosyal etkileşim bağlamıdır. Sınıfın kendisi (kapı kapalıyken), öğretmen ve öğrenci arasında asgari düzeyde bir sosyal etkileşimi sağlamaya imkân veren bir yerdir. Böylece bir kişi, kişiliğini geliştirmede büyük bir fırsatı yakalayabilme ve iyi bir şahsiyete ulaşma imkânını bulabilmektedir.¹²

Geleneksel öğrenme ortamını temsil eden sınıfiçi öğrenme ortamı, daha fazla yapısal araç ve olayın yer aldığı ve öğrencilerin kendi elleriyle çevreyi daha çok kontrol ettikleri zengin öğrenme ortamlarının dışında kalan sınıf çevreleridir.

Geleneksel sınıf ortamlarında, öğretmen ve öğrencilerin rolleri yanında seçilen öğretim metotları ve çevresel materyallerin kullanımı, bu ortamların tanımlanmasında önemlidir. Geleneksel ortamlarda, uygulamanın öğretim programına sıkı sıkıya bağlı bulunduğu ve öğretmenin öğrenciye gerçekleri standart bir yaklaşımla anlatılmaktadır. Bununla birlikte öğretmenler, bu ortamlarda öğrencini ön bilgilerini çok az dikkate

¹¹ Selma Güleç & Sevgi Alkış, **Öğretmenlerin Sınıf Ortamında Kullandıkları Davranış Değiştirme Stratejileri**, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi XVII (2), 2004, s.248,249.

¹² Martival Vivet, “**The Classroom as ONE Learning Environment of the Future**”, Journal of Universal Computer Science, vol. 2, no. 10 (1996), p.664

almamakta ve öğrenciyi bilgi doldurulacak boş yapılar olarak görmektedir. Geleneksel öğrenme ortamlarında, öğretmen didaktik anlatımla, kitapla, tebeşirle ve çalışma yapraklarıyla bilgiler öğretilmektedir. Bu ortamlarda sunulan bilgileri kabullenme zorunluluğu bulunduğundan, öğretim ile ilgili yapılan etkinliklerin öğrenciler tarafından sorgulanmaksızın ve pasif bir şekilde kabul edilmesi beklenmektedir.

Dolayısıyla öğretmenin aktif bir rol aldığı geleneksel öğrenme ortamları, son zamanlarda öğrenci merkezli bir öğrenmeye doğru kayma göstermektedir. Özellikle öğrenci-merkezli ya da yapısalıcı öğrenmede, öğrenme ortamını hazırlama bakımından öğretmene düşen görevler şöyle sıralanabilir:¹³

- 1- Öğretmen, bilginin inşa edilmesinde öğrenciye gerekli malzemeyi ve ortamı hazırlar.
- 2- Öğretmen, inşa edilecek bilgi örüntüsüne temel olacak bilginin anlamlı ve somut olarak algılanmasına yardımcı olur.
- 3- Öğretmen, öğrencinin önceki bilgilerini ve hazır bulunma düzeyini denetler ve ilgili düzenlemelerin yapılması için yardımcı olur.
- 4- Öğretmen, öğrenme ortamında öğrenciye uygulama, deneme ve keşfetme fırsatlarını hazırlar.

B- Çoklu Öğrenme Ortamı (Multimedia Learning Environment)

Çoklu ortamı (multimedia) oluşturan kelimeler incelendiğinde “*çoklu (multi)*” kelimesinin birden fazla forma sahip olma, “*ortam (media)*” kelimesinin ise, bilginin aktarıldığı ortamı ifade ettiği görülmektedir. Çoklu ortamın en basit tanımı, göze, kulağa, dokunma duyusuna hitap eden çevreler olarak ifade edilmektedir. Çoklu ortam, birçok araç (metin, grafik, resim, video, ses) içeren sistemlerin bilgisayar ortamında bir araya getirilerek oluşturulduğu ortamlar olarak tanımlandığı gibi; metin, ses ve resmin (grafığın), yazılımlar gibi, bir dijital ortamda kaynaştırılmasıyla oluşan enformasyon ortamı olarak da açıklanmıştır. Çoklu ortam sıfat olarak kullanıldığında; metin, grafik, film ve sesin birleştirilerek bir paket haline getirildiği uygulamaları nitelemektedir. Çoklu ortam isim olarak ele alındığında ise iki farklı anlamda kullanılabilir. Birçok aracın (film, müzik, klip, CD-ROM, internet) eğlence veya eğitim için düzenlenmesi bu açıklamalardan bir tanesidir. Bir diğeri ise: “Birçok aracın (TV, radyo, el ilanı, internet, vb.) reklâm ya da yayım amacıyla düzenlenmesi”

¹³ Yavuz AKPINAR, Volkan BAĞ ve Hüseyin ŞİMŞEK, “E-Portfolyolarla Öğrenme Ortamı Geliştirme ve Destekleme Platformu”, The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET October 2005, volume 4, Issue 4, Article 15, p.127.

şeklindedir. Sözü edilen çoklu ortam tanımları en genel anlamda, *iletişimin çeşitli yollardan sağlanması* olarak özetlenebilmektedir. Bu iletişim, tek yönlü olabileceği gibi çok yönlü de olabilmektedir.¹⁴

Bu bağlamda öğretim teknolojilerini, etki ettikleri duyular dikkate alınarak incelendiğinde; görsel ortamlar, işitsel ortamlar, hem görsel hem de işitsel ortamlar olarak sınıflandırmak mümkündür. Buna göre görsel ortamlar; kitaplar, yazı tahtaları, resimler, semalar, grafikler, gerçek eşyalar veya bunların modellerini kapsamaktadır. İşitsel ortamlar ise radyo, plak, teyp ve ses bantları oluşturmaktadır. Hem görsel hem de işitsel ortamları ise; film makinesi, hareketli filmler (animasyonlar), televizyon ve videoları içermektedir. Bu tür eğitim ortamları birden fazla duyuya hitap eden dolayısı ile birden fazla veri türünü kapsayan ortamlar olarak öne çıkmakta ve çoklu ortam olarak isimlendirilmektedir.¹⁵

İster eskiden beri uygulanan davranışçı yaklaşımda olsun veya isterse günümüzde daha çok öne geçen yapılandırmacı anlayışta olsun iletişimin gerekliliği her halükârda öne çıkmaktadır. İletişim, her durumda gerekli olduğuna göre, öğrencilerin öğretilen muhtevayla ile iletişime geçeceği ortamların hazırlanması bir şart olarak ortaya çıkmaktadır. Öğrenme ortamı daima içinde çok değişkeni barındıran bir bütündür. O halde öğrenme ortamının, tasarımcılar veya öğretmenler tarafından önceden hazırlanmaları ve kontrol edilmeleri gerekmektedir. Bu şekilde tasarlanan ve kontrol edilen öğrenme ortamlarında birden fazla duyuyu hedef alan uyaranlar ve bunların öğrenen ile etkileşimi, çoklu öğrenme ortamı kavramını ortaya çıkarmıştır.¹⁶

Aynı zamanda mültimedya diye de isimlendirdiğimiz çoklu ortam, bir dönem müze ve galerilerde kullanılan sunuları ile power point sunuları ve bunlarla gerçekleştirilen öğretimi, bir müddet sonra video ve sese dayalı kasetlerle öğretimi, günümüzde ise konuşan kitapları ile web sayfalarını, özellikle de bilgisayar yazılımlarını içine alan oldukça geniş ve devamlı bir değişim içinde olan bir iletişim şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷

Derste çoklu ortamın kullanılması ile şekil ve grafiklerin tahtaya çizilmesi için zaman harcanmayacağından planlanan ders süresi kısılacaktır. Bunun yanında şekil ve grafiği tahtaya çizmek hem zor, hem de bilgisayarda çizilene göre daha karmaşıktır. Bu tür şekillerin

¹⁴ Akkoyunlu ve Yılmaz, a.g.m., s. 9, 10.

¹⁵ Buket Akkoyunlu ve Meryem Yılmaz, “**Türetimci Çoklu Ortam Öğrenme Kuramı**”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2005, sayı: 28, s. 9.

¹⁷ Aslı Aslan, Sedat Maden ve Erhan Durukan, “**Çoklu Ortam Aktiviteleriyle Metin Öğretimine Bir Model (Fabl Örneği)**”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume 3 / 10 Winter 2010, s. 68.

bilgisayarda tasarlanması ile değişik renk, font ve boyut imkânlarına sahip olması, sunulan örneklerin daha iyi algılanmasını sağlayacaktır. Bunun yanında bir metni bilgisayarda yazıp projeksiyonla yansıtmak çoklu ortam kullanmak demek değildir. Etkili bir sunu hazırlayabilmek için hareketli görüntülerinde eklenmesi gerekmektedir. Örneğin deney bilgisayarda modellenabilir veya deneyinin yapılışı bir video olarak kaydedilerek öğrencilere gösterilebilir. Böylece deney için cihaz olmazsa bile öğrenciler o konu hakkında bilgi edineceklerdir.¹⁸

Günümüzde çoğu zaman çoklu ortamın, gerçek anlamda aktif ve verimli bir şekilde kullandığını söylemek mümkün değildir. Çünkü günümüzde çoklu ortam adına sanal içerik ve materyallerin kullanıldığı geleneksel yapıdaki sınıflarda uygulama yapılmaktadır. Bu şekilde düzenlenmiş ortamlarda, öğrenci bilgisayar monitörü üzerinde geleneksel kurguyla kurulmuş ve benzer materyalleri kâğıttan okur gibi okumaktadır. Bu tür ortamları “çoklu ortam” veya “sanal ortam öğrenmeleri” yerine, “*çoklu ortam okumaları*” olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. Daha aktif ve etkili bir öğrenme için daha çok verimli materyalin, kaynağın ve aktivitenin devreye sokulması gerekmektedir. Bir “çoklu ortam”da e-öğrenmenin gerçekleştirilmesi için şu temel hususların yerine getirilmesi gerekir:

- 1- Öğrenci için gerekli olan imkân, kapasite ve ihtiyaçların karşılanması
- 2- Sunulan bilginin kaliteli ve açık olması
- 3- Doğru bir öğrenme ve özümseme için uyarlanmış bir yapının olması
- 4- Öğrenci ile interaktif bir ilişkide bulunulması

Yukarıda sayılan ilk üç madde genellikle hem geleneksel hem de e-öğrenme ortamlarında mevcut olan şeylerdir. Fakat dördüncü maddede sayılan öğrenci ile interaktif bir ilişkide bulunulması, fazlasıyla e-öğrenmeyle ilgili bir husustur. Çünkü geleneksel pratikler, burada uygulanamayacak fiziki bir ilişkiyi esas alır. Bu durumda interaktif e-öğrenme sisteminin kaynakları içerisinde video kullanma, simülasyon ve oyunlar gibi interaktif materyaller olarak çok farklı örnekler bulabiliriz.¹⁹

Yaşam ve eğitim ortamlarında etkileşimli çoklu ortam ürünleri, eğitimde fırsat eşitliğini gerçekleştirmektedir. Bu olgu günümüzdeki teknoloji devrimiyle sağlanmıştır.

¹⁸ Hasan Aydoğan, Recai Kuş ve Abdullah Özsoy, “**Malzeme Bilimi Öğretiminde Çoklu Ortam Uygulamaları**”, Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Yüksekokulu Teknik-Online Dergi, c.4, sayı: 1-2005, s.27.

¹⁹ F. Bellas, O. Fontelle-Romero, N. Sanchez-Marono, J. A. Becerra, “**Web-Based Multimedia Tools for Monitoring and E-Learning**”, Monitoring and Assessment in Online Collaborative Environment Emergent Computational Technologies for E-Learning Support, IGI Global Pres, USA, 1972, p. 2.

Teknolojiyle gerçekleşen bu gelişim, iletişim, eğitim, eğlence, yazılım ve tasarım özelliklerini aynı ortamda, aynı zamanda göze ve kulağa seslenebilen, hızlı ve akıcı olabilen bir senteze ve sunuma ulaştırmaktadır. Çoklu ortam eş zamanlı ve çok yönlü bir dijital medya sistemidir ve başlı başına bir “tek medya” gibi düşünülebilir.²⁰

Çoklu ortam öğrenme alanında yapılan incelemelerde, çoklu ortamda öğrenmenin daha etkili ve kalıcı olduğu sonucuna ulaşan birçok çalışma ile karşılaşılmaktadır. Özellikle teknoloji tabanlı çoklu ortamda öğrenmenin ortaya koyduğu başarıdaki nedenler aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır.²¹

- **Gerçek yaşama yakınlık:** Teknoloji tabanlı çoklu öğrenme ortamları, iyi tasarlandıklarında gerçek yaşamın simüle edilmiş sekli olarak karsımıza çıkmaktadır. Bu tip bir çevrede öğrenen; renkleri, hareketi görür; sesleri duyar; nesnelere buldukları üç boyutlu ortam içinde hareket halinde algılar ve onlarla etkileşme fırsatını yakalayabilir.

- **Kalıcılık:** Yapılan araştırmalar görme yoluyla edinilen bilginin hatırlanma oranı % 20; görülen ve işitilenin hatırlanma oranı % 50; hem görülen, hem işitilen, hem de yapılanın hatırlanma oranı ise % 80 olarak ortaya koymaktadır. Bu boyutuyla, öğrenene görme ve işitme yolu ile çoklu ortamlarda aktarılan bilgilerin kalıcı olduğu gözlenmektedir.

- **Dikkat çekicilik:** Çoklu ortam, birden fazla duyuya hitap ettiğinden öğrenenlerin dikkatlerinin sunulan bilgi üzerine çekilmesi ve ilginin daha uzun süre korunması mümkün olmaktadır.

- **Esnek öğrenme ortamları:** Özellikle etkileşimli çoklu öğrenme ortamlarında öğrenenlere öğrenme ortamı içerisinde öğrenme stil ya da stratejilerine göre ilerleme serbestliği verilerek esnek bir yapı sağlanmaktadır.

Çoklu öğrenme ortamlarının eğitim ve öğretimde pek çok avantajı beraberinde getirdiği bir gerçektir. Etkileşimli çoklu ortam, konu sunumları, bilgi dağıtımı, nokta satış bölgeleri, eğitim ve öğretim, fotoğraf albümleri ve hayat boyu eğitim gibi konularda hedef kitleye ulaşma hızında yararlar sağlamaktadır. Keza çoklu ortam teknolojisi, araştırma ve konu sunumlarında geleneksel araçlara göre daha hızlı, eğlenceli ve anlaşılır bir teknolojidir. Teknoloji kullanılarak herhangi bir konunun anlatımında, dijital video kamera kullanılması, dijital fotoğraf makinesi, hareketli ve durağan görüntülerin ses, müzik ve efektlerle

²⁰ İncilay Yurdakul, “Eğitim Ortamında Etkileşimli Çokluortam CD-ROM’ların Değerlendirilmesi”, The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET October 2004 ISSN: 1303-6521 volume 3 Issue 4 Article 13, p. 99.

²¹ Akkoyunlu ve Yılmaz, a.g.m., s. 10.

düzenlenerek sunulması şüphesiz çok etkilidir. Düzenlemelerde konuyla ilgili diyagram, şema ve kaliteli seslerin katkısı çalışmayı ilginç ve anlaşılır kılmaktadır. Bu materyaller etkileşimli olarak düzenlendiği için sürekli baştan başlamak problemini ortadan kaldırdığından, eğitim ortamında olumlu etki ve yararlar sağlamaktadır.²²

C. Hiper Öğrenme Ortamları (Hyper Learning Environment)

Günümüzde teknolojinin iletişimde kullanılması ve iletişimi süratle gerçekleştirmesi, eğitimcilerin de dikkatini çekmiştir. Eğitimciler, bu imkânı eğitim ve öğretimde kullanmanın yolunu araştırmaya koyulmuş ve çeşitli sistemler geliştirmişlerdir. Bunun en bariz özelliği internetin öğretim amaçlı kullanılması olmuştur. Günümüzde hayatın pek çok alanında kullanılan bilgisayarlardan, eğitim alanında da çeşitli amaçlarla yararlanıldığı görülmektedir. Eğitim alanında bilgisayarların en yaygın kullanım şekline biri de yukarıda ifade edildiği gibi İnternet'tir. Bilindiği üzere öğrenciler, çeşitli amaçlarla İnternet kullanmaktadırlar. Bilgisayarı ve İnternet'i bir araya getiren, öğrencilerin öğrenme sürecinde daha etkin olmasını sağlayan diğer bir ortam ise hiper ortamlardır. Dillon ve Gabbard(1998), iyi tasarlanmış hiper ortamların öğrenmenin zenginleştirilmesinde alternatif bir yol olduğunu ifade etmişlerdir. Hiper Ortam, hiper metin yapısının genişletilmesiyle ortaya çıkan bir yapıdır. Hiper metin, bir metin dokümanından başka bir metin dokümanının çağrılmasına (navigate) imkân sağlayan yapıdır. Bu yapıda, dokümanlar arasındaki ilişkiler bağlantılar (link) ile sağlanmıştır. Hiper ortamda ise, metin bağlantılarına ilave olarak, grafik, ses, video, animasyon, ...vb. gibi farklı kaynaklara da internet bağları ile erişilebilmektedir. Bu çerçevede hiper ortam, bağlarla ilişkilendirilmiş zengin kaynaklar içeren karmaşık bir sistemdir. Hiper ortam sistemlerinin en tipik örneği World Wide Web(www)'dir.²³

Gelişen öğrenme ortamlarında birkaç çeşit Hipermedya sisteminden söz etmek mümkündür. Uyarlanabilir Hipermedia sistemleri, başlıca şu kategorilere ayrılır: Eğitimsel Hipermedia, Online Bilgi Sistemleri, Online Yardım Sistemleri, Geri Bildirimli Bilgi Sistemleri ve Kurumsal Hipermedia.²⁴ Burada konumuzla ilgisi bakımından bunlardan yalnızca Eğitimsel Hipermedia ile ilgileneceğiz.

²² Yurdakul, a.g.m., s. 101.

²³ Funda Dağ ve Aynur Geçer, "Uyarlanabilir Hiperortamların Eğitim Sistemine Getirdiği Katkılar", UMES'07 Ulusal Teknik Eğitim Mühendislik ve Eğitim Bilimleri Genç Araştırmacılar Sempozyumu, (2007) Cilt II, 929.

²⁴ Alexandros Paramythis & Constantine Stephanidis, "A Generic Adaptation Framework for Web-Based Hypermedia Systems", Ed: Sherry Y. Chen & George D. Magoulas, Ababtable and Adabtive Hypermedia Systems, IRM Pres, USA, 2005, p. 81.

Uyarlanabilir hiper ortamlar, kullanıcının çeşitli özelliklerini yansıtan bir kullanıcı modeli oluşturarak, bu model doğrultusunda kullanıcılara kişiselleştirilmiş seçenekleri otomatik olarak sunan sistemlerdir. Uygun bilgiye erişimi kısıtlamadan aşırı bilgi yüklemesini azaltmayı amaçlayan uyarlanabilir sistemlerin aşağıda belirtilen üç kıstası yerine getirmesi gereklidir.

- Bir hiper metin veya hipermedya sistemi olmalı,
- Bir kullanıcı modeli içermeli ve
- Sistem bu modeli kullanarak çeşitli yönlerini kullanıcıya uyarlayabilmelidir.²⁵

Bu ortam aynı zamanda e-öğrenme ortamı (çevrimiçi ortam) olarak da adlandırılır. İnternet/İntranet (yerel ağ) ya da bir bilgisayar ağı üzerinden, bireyin kendi kendine öğrenmesini ile gerçekleştiren, bilgiye ulaşmada zaman ve mekân sınırı tanımayan, eş-zamanlı ya da eş-zamansız olarak diğer öğrenenler ve öğretmenler ile iletişim kurabilen, bilgisayar teknolojisinin sağladığı görsel ve işitsel araçlar ile etkileşim kurulabilen, sosyo-ekonomik statü engellerini ortadan kaldıran ve bireylere yaşam boyu eğitimin üstünlüğünden yararlanma imkânı sağlayan bir öğrenme ortamıdır.²⁶

Eğitim temelli sanal öğrenme ortamları ve değişken ağlar, sanal gerçekliğe ve çoğu durumlarda yeni teknolojik aletlerle öğrenmeye ve bu teknolojilerin kullanımına dayanır. Bu da ciddi bir teknolojik altyapıyı gerektirir. Fakat bu süreçte teknoloji çok önemli bir unsur değildir; burada en önemli konu, kullanıcı veya öğrenciyi yani teknolojiyi kullanan insani yapıyı hesaba katmaktır.²⁷

Web tabanlı Hipermedya sitelerinde uyarılama, öğrenenin sistemle iletişimi boyunca uygun kullanıcı modeller tarafından sağlanır. Değişik yönlerden gelen eksik bilgi, hali hazırdaki uyarlanabilir sistemlerin yapılarından kaynaklanmaktadır. Bu durum özellikle de geleneksel ortamlarda kullanıldığında ve web üzerinde tıklayarak yapılan gezintilerde ortaya çıkmaktadır. Şaşılacak bir durum da şudur ki, mevcut uyarlanabilir Hipermedya modellerindeki bilgi kusurlarının belirgin bir şekilde görmezden gelinmesidir.²⁸ Halbuki sanal ortam operatörü, öğrenme ve öğretime uygun bir sanal ortamı oluşturmak için öğrenen veya

²⁵ Somyürek, a.g.m., s. 30.

²⁶ Yusuf Ziya Olpak ve Ebru Kılıç Çakmak, “E-Öğrenme Ortamları İçin Sosyal Bulunuşluk Ölçeğinin Uyarılama Çalışması”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, Haziran 2009, Cilt:V1, Sayı:I, s. 143.

²⁷ Page & Thorsteinsson, Ibid, p. 8.

²⁸ Miguel-Angel Sicilia & Elena Garcia Barriocanal, “Information Imperfection as an Inherent Characteristic of Adaptive Hypermedia: Imprecise Models of Users and Interactions”, Ed: Sherry Y. Chen & George D. Magoulas, Ababtable and Adabtive Hypermedia Systems, IRM Pres, USA, 2005, p. 164.

kullanıcılar tarafından kendisine gönderilen talepleri her daim almalıdır. Yönetici, öğrenenlerden gelen talepler ve kısıtlamaları toplayıp bunun karşılığında gereken uyarlamaları yapmalıdır.²⁹

Uyarlanabilir Hiper Ortamlara ihtiyaç duyulmasının birçok nedeni vardır. Uyarlanabilir hiper ortamların temel amacı her bir öğrencinin spesifik ihtiyaç ve tercihlerine uygun olarak sistemin kişiselleştirilmesini sağlamaktır. Uyarlanabilir öğrenme ortamlarına gerek duyulmasının üç temel nedeni olduğu söylenebilir:

- Bilgi yoğunluğunun giderek artmasından ötürü ihtiyaç duyulan bilgilere doğru ve hızlı şekilde ulaşma ihtiyacı,
- Tüm kullanıcılar için aynı içerik ve gezinme yapısını sunan ortamların farklı bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada ve bireylerin zamanla değişen ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması ve
- Hiper ortamların doğrusal olmayan yapısının neden olduğu bazı kullanılabilirlik problemlerini önleme ihtiyacı.³⁰

D. Harmanlanmış Öğrenme Ortamı (Blended/Mixed Learning Environment)

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız diğer ortamların izahında olduğu gibi harmanlanmış öğrenme ortamında da değişik açıklamalara rastlamak mümkündür. Harmanlanmış öğrenmenin tanımı en kısa ifadeyle Kerres ve Witt (2003) tarafından “yüz yüze öğrenmeyle teknoloji destekli öğrenmenin birleştirilmesidir” şeklinde tanımlanmıştır. Hem öğrenci-öğrenci hem de öğrenci-öğretmen etkileşimiyle beraber, çevrimiçi öğrenmenin faydalı yanlarının alınarak öğrenmenin gerçekleştirilmesi olarak ortaya konan bu öğrenmede, bazı dersler veya konular eş zamanlı verilirken, diğerlerinin farklı zamanlı verilmesi söz konusudur.³¹

Ancak son yıllarda farklı hedef kitleler ve amaçlar için sıklıkla kullanılmaya başlanılan bir öğrenme ortamı olmasına rağmen harmanlanmış bir öğrenme ortamının ne olduğu ve bu ortamın tasarımında hangi öğelerin nasıl harmanlanacağına ilişkin farklı bakış açıları olduğu da bir gerçektir. Uluslararası alanda “blended”, “hybrid” veya “mixed”; Türkçe’de ise “harmanlanmış” veya “karma” öğrenme olarak adlandırılan bu öğrenme ortamı;

²⁹ George Lepouras & Costas Vassilakis, “Adaptive Virtual Reality Museum on the Web”, Ed: Sherry Y. Chen & George D. Magoulas, Ababtable and Adabtive Hypermedia Systems, IRM Pres, USA, 2005, p. 202.

³⁰ Somyürek, a.g.m., s. 30.

³¹ Ertuğrul Usta ve Ahmet Mahiroğlu, “Harmanlanmış Öğrenme ve Çevrimiçi Öğrenme Ortamlarının Akademik Başarı ve Doyuma Etkisi”, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), (2008), Cilt 9, Sayı 2, s. 2.

yüzyüze öğrenme ile elektronik veya uzaktan öğrenmeyi bütünleştirme, farklı öğrenme kuramlarını, yöntem ve tekniklerini birleştirme, sınıftaki öğrenme sürecini çeşitli çevrimiçi teknolojiler ile destekleme şeklinde tanımlanabilmektedir.³²

Harmanlanmış öğrenmede, çevrimiçi eğitimin güçlü yönleri ve yüz yüze eğitimin güçlü yönleri ile tamamlanabilmektedir. Bu nedenle harmanlanmış öğrenme yaklaşımlarının amacı, bilgiye çevrimiçi erişim ile yüz yüze etkileşim arasındaki uyumlu dengeyi bulmaktır. Ancak bu dengenin, her dersin kendine özgü yapısına göre değişiklik göstermesi kaçınılmazdır. Bazı harmanlanmış dersler, öğretim hedefleri, öğrenenin özellikleri, bilgi ve beceri düzeyi ve öğretmenin tercihleri gibi etkenlerden dolayı daha fazla yüz yüze etkileşimi gerektirebilir. Bazı harmanlanmış dersler ise çevrimiçi stratejileri daha fazla gerektirirken, bazıları ise hem yüz yüze etkileşimi hem de çevrimiçi stratejileri eşit şekilde harmanlamayı gerektirebilir. Bütün bu farklı uygulamalardaki amaç ise aslında, öğrencinin yüz yüze ve çevrimiçi ortamlardan en iyi şekilde yararlanarak en etkili ve verimli şekilde öğrenmesini sağlayacak bir denge sağlamaktır.³³

Harmanlanmış öğrenmede web tabanlı bilgilerin (World Wide Web) eğitim toplulukları için faydalı bulunduğundan dolayı, şimdilerde yüzyüze ve sanal öğrenme ortamının birlikte ele alınmaktadır. Bu yüzden eğitimciler, bu öğrenme ortamı sayesinde geleneksel okulların programlarını değişik öğretim metotları ile birleştirdiler. Eğitimciler bu öğrenme ortamı yoluyla, öğrenciler başka bir sınıfta sanal bir ortamda buldukları esnada onlara disipline edilmiş bilgilerle konferans ve dersler verebilmektedirler. Bu sanal iletişim sayesinde Öğretmenler, bu öğrenme ortamı vasıtasıyla öğrencilerin önceki bilgilerini değerlendirebilir ve öğrenciler de ders veya konferanstan önce konu ile ilgili merak ettiklerini öğretmene sorabilirler.³⁴

Harmanlanmış öğrenme, şu unsurların birleşiminden oluşur:

- 1- Mültimedya teknolojisi
- 2- CD ROM video grupları
- 3- Sanal sınıf
- 4- Sesli ileti, mail ve (canlı bağlantılı) konferans konuşma

³² Çelebi Uluyol ve Şirin Karadeniz, “Bir Harmanlanmış Öğrenme Ortamı Örneği: Öğrenci Başarısı ve Görüşleri”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, (Haziran 2009), Cilt:VI, Sayı: I, s. 61.

³³ Uluyol ve Karadeniz, a.g.m., s. 61.

³⁴ Paulo Hodgson, “Enhancing Student Learning Through Blending Varied Learning and Assessment Experiences”, Eugenia M. W. NG., Comparative Blended Learning Practices and Environments, IGI Global, New York, 2010, p. 51.

5- Online metin animasyonu ve video grupları

Bütün bunlar geleneksel öğretim sınıflarıyla toplu olarak çalıştırılmalı, bir ondan bir bundan destek alınmalıdır.³⁵

Osguthorpe ve Graham (2003), öğretmenlerin harmanlanmış ortamları tasarlarlarken benimseyebilecekleri altı hedef belirlemişlerdir. Bu hedefler şöyle sıralanmaktadır:³⁶

1- Pedagojik zenginlik (Pedagogical richness) : Bütün öğrenme ortamlarında olduğu gibi harmanlanmış öğrenme ortamlarında da asıl amaç, öğrencinin öğrenmesini arttırmaktır. Harmanlanmış ortamlarda çevrimiçi teknolojilerin kullanımı ile herhangi bir etkinlik için sınıfta kullanılan bazı zamanlar boşa çıkabilir. Örneğin sınıfta sunulacak olan bir Powerpoint sunusu önceden web sitesine konulması ile öğrencilerin sunuya göz atarak derse hazırlıklı gelmeleri sağlanabilir. Böylece sınıfta sunu yapmak için harcanacak olan zaman yerine konuyu derinlemesine inceleyerek tartışma veya konuya ilişkin örnek olay ve problemleri çözme fırsatı yakalanmış olacaktır. Bu açıdan bakıldığında çeşitli çevrimiçi ortamlar sayesinde sınıfta daha zengin ve farklı öğrenme-öğretim yöntemlerini kullanmaya vakit kalacağını söyleyebiliriz.

2- Bilgiye erişim (Access to knowledge): Öğretmenler, öğrencilerin bilgiye erişimini artırabilmek için harmanlanmış ortamları kullanabilirler. Öğrencilerin kitapları okuyarak veya internet üzerinden araştırma yaparak ulaşamayacakları veya ulaşmaları için çok fazla zaman ve emek harcamaları gerektiren bilgiler, öğretmen tarafından derlenerek dersin web sitesinde yayınlanabilir. Örneğin öğretim tasarımı konusu ile ilgili farklı modeller ve bu modellerle ilgili farklı uzmanların görüş ve tespitleri, farklı sınıf ortamlarında ve bu farklı öğretim tasarımı modellerinin nasıl uygulandığına ilişkin video çekimleri gibi bilgiler dersin web sitesinde yayınlanarak öğrencilerin hem farklı bilgilere hem de farklı bakış açılarına ulaşabilmeleri sağlanabilir.

3- Sosyal etkileşim (Social interaction): Öğrenme sosyal bir ortamda etkileşim ile gerçekleşmektedir. Öğrencilerin herhangi bir problemi paylaşmaları, kavramlar ve fikirler üzerinde tartışıp görüş bildirmeleri, kendi fikirlerini savunurken diğer arkadaşlarının fikirlerini de etkin bir şekilde dinleyerek öğrenmeleri vb. becerileri kazanmaları etkileşimli ortamlar sayesinde gerçekleştirilebilmektedir. Tek başına çevrimiçi sistemler etkileşim açısından halen zayıf kalmakta, yüz-yüze etkileşim ise sadece sınıf ortamındaki ders saati ile

³⁵ Kaye Thorne, **Blended Learning: How to Integrate Online and Traditional Learning**, London, 2003, p. 16, 17.

³⁶ Çelebi ve Uluyol, a.g.m., s. 61-64

sınırlı kalmaktadır. Harmanlanmış öğrenme ile sosyal etkileşim, farklı zaman ve mekânlarda farklı ortamlarda (sınıf, forum vb...) sağlanabilmektedir.

4- Öğrenenin kontrolü (Personal agency-Learner control): Öğrenenlerin kendi öğrenme süreçlerinde seçimler yapabilmeleri, ne çalışacakları ve nasıl çalışacakları hakkında karar verebilmeleri için fırsatlar tanınmalıdır. Öğrenene farklı düzeylerde kendi öğrenmesini kontrol etme fırsatı sunulmalıdır. Harmanlanmış öğrenme ortamları, öğrenenler için kişisel seçim yapma ve karar verme konusunda farklı seçenekler sağlayabilir. Örneğin; öğretmen, konuya ilişkin geliştirdiği ders notlarını metin, görsel veya animasyon gibi farklı ortamlar kullanarak dersin web sitesine yükleyebilir ve öğrenciler de tercih ettikleri ortam ile kendi öğrenme hızlarında öğrenmeyi seçebilirler. Ya da öğretmen sınıfı tartışma veya forum gibi çevrimiçi tartışmaları kullanarak öğrencinin tercih ettiği ortamda tartışmaya katılmasını destekleyebilir. Bu örnekler elbette çoğaltılabilir. Aslında öğrenme ortamı ne kadar zengin tasarlanırsa, öğrencinin öğrenme sürecini kontrol etmesi amacıyla farklı seçimler yapmasına imkân tanınabilmektedir.

5- Maliyet etkililiği (Cost effectiveness): Harmanlanmış ortamlar, sınıfta harcanan zamanı mümkün olduğunca aza indirebileceğinden dolayı maliyeti de en aza indirebilmektedir. Öğrencilerin, dersin web sitesinden edindikleri temel bilgiler veya alıştırmalar ve etkinlikler yoluyla kazandıkları beceriler ile hazır bulunuşluk düzeyleri arttıkça, sınıf ortamında öğretmen konuyu tekrar anlatmak yerine, öğrencilerin anlamakta zorlandıkları veya yapamadıkları noktalarda onlara geri bildirim verebilir. Öğretmen, öğrencilerin kazandıkları bilgi ve becerilerin gerçek hayata transferini sağlayabilecek öğrenme etkinliklerini gerçekleştirebilir ve tartışmalar yaptırabilir. Bu sayede dört saat sınıfta işlenen bir ders, iki saat sınıfta ve iki saat ise çevrimiçi ortamda işlenecek şekilde düzenlenebilir. Bu da tam zamanlı çalışan öğretmenlerin yerine, yarı zamanlı çalışan öğretmenlerin yaygınlaşması, sınıf ortamının getirdiği diğer maliyetlerin düşmesi gibi çeşitli maliyetlerin azalmasını ve zamanın daha etkili kullanılmasını sağlayabilir.

6- Yeniden gözden geçirip düzeltme kolaylığı (Ease of revision): Çoğu harmanlanmış öğrenme ortamları, öğretmenlerin kendileri tarafından tasarlanır ve geliştirilir. Çevrimiçi ortamda sunulan bilgiler rahatlıkla değiştirilebilir, yeni bilgiler eklenebilir ya da güncellemeler kolaylıkla yapılabilir. Bütün bunları yapabilmek için öğretmenlerin çok detaylı programlama bilgisine sahip olmasına da gerek yoktur. Harmanlanmış bir sistemin tekrar düzenlenmesindeki kolaylık; zaman içerisinde geliştirilen farklı materyallerin, etkinliklerin ve

uygulamaların sisteme rahatlıkla eklenebilmesine imkân tanımakta ve öğrenme ortamının daha zengin olmasını sağlamaktadır.

Yukarıda kısaca açıklanan bütün bu esaslar aslında harmanlanmış öğrenme ortamlarının birer avantajı ve güçlü yanı olarak da anlaşılabilir. Harmanlanmış bir öğrenme ortamı tasarlayıp geliştiren öğretmenler, yukarıda açıklanan hususları göz önüne aldıklarında daha etkili ortamlar tasarlayabileceklerdir.

Harmanlanmış öğrenme ortamının sağladığı başka avantajlardan da söz edilebilir. Bunları şöyle özetlemek mümkündür:³⁷

- 1- Öğrenci, aynı anda pek çok hedefe yönelebilir ve odaklanabilir.
- 2- Öğrenci, özel öğretmenlerle etkileşime geçebilir.
- 3- Öğrenci, akranlarıyla etkileşime geçebilir.
- 4- Öğrenci, öğrenme materyallerine kolayca erişebilir.
- 5- Çeşitli tekniklerle, değişik teknolojilerden en üst düzeyde istifade edilebilir.

2- ÖĞRENME ORTAMI AÇISINDAN KUR'ÂN KURSLARI

Her dinin kendine mahsus mabedinde, kutsal sayılan metinleri, sözleri, çeşitli kural ve esasları okunur, öğrenilir ve öğretilir. Kutsal metinlerin ve dinî esasların mabet içerisinde okunması, öğrenilip öğretilmesi ve tekrarlanması gibi faaliyetler çoğu zaman ibadet kastıyla yapılmaktadır. Müslüman yetişkinlerin ve çocukların camide Kur'ân okuması veya öğrenmesi, hutbe ve vaaz dinlenmesinin yanında, çocuklarını da aynı amaç için camiye götürmesi veya göndermesi dinî bir sorumluluk ve yerine getirilmesi gereken birer ibadet olarak görülmektedir.³⁸ Aynı duygu ve düşüncelerle Müslümanlar, dini bilgileri ve Kur'ân'ı okumayı öğrenmesi için çocuklarını Kur'ân Kursu ve camilere göndermektedirler.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Yaz Kur'ân Kursları, okulların yaz tatili döneminde Kur'ân okumaya fırsat bulamayan öğrencilerin bu fırsatı yakalamaları ve bazı dini bilgileri almaları için hazırlanmış bir programdır. Kur esasıyla gerçekleştirilen bu uygulamaya biz yalnızca eğitim ortamı açısından yaklaşacağız. Bilindiği gibi bu kurslar, çok azı Kur'ân Kursu olarak düzenlenmiş binalarda olmak üzere, büyük çoğunluğunun camilerde gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla Yaz Kur'ân Kursları iki farklı mekânda uygulanmaktadır: Kur'ân Kursu binaları ve camiler.

³⁷ Thorne, Ibid, p. 132.

³⁸ Ahmet Onay, "Mabed İçinde Eğitim Ya da İçinde Eğitim Olan İbadet", DEM Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 3, s. 43.

Özellikle eğitim ve öğretim döneminde Kur'ân Kursu olarak tanzim edilmiş mekânların, günümüzdeki okullarda bulunan sınıf ortamına uygun düzenlendiğini belirtmemiz gerekir. Ancak yukarıda izah ettiğimiz öğrenme ortamları bakımından Kur'ân Kurslarını ele aldığımızda, geleneksel sınıfçı öğrenme ortamına uyumlu bir düzenlenme göze çarpmaktadır. Kaldı ki Kur'ân Kurslarının sahip oldukları bu sınıfçı öğrenme ortamlarının ideal bir öğrenme ortamını oluşturduğunu söylemek çok zordur. Söz konusu kurs binalarında gerçekleştirilen bu düzenleme, tatil dönemlerinde aynı şekilde Yaz Kur'ân Kursları için de hizmete sunulmaktadır. Öğrenme ortamı bakımından ideal olmayan Kur'ân Kurslarındaki ortamların sahip oldukları eksiklikler, Yaz Kur'ân Kurslarının öğrenme ortamları bakımından da geçerlidir. Kur'ân Kurslarında düzenlenmiş sınıf ortamlarının önemli bir çoğunluğunda teknolojik araçların kullanılmamaktadır. Ancak zaman zaman bazı öğretmenlerin bilgisayarlardan Kur'ân Surelerini dinlettikleri bununla güzel Kur'ân öğretimini gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Buna karşılık yapılan bir araştırmada Kur'ân Kursu öğrencilerinin % 42,8'i, mevcut Kur'ân Kurslarının fiziki ortam açısından yetersiz mekânlarda görev yaptıklarını ifade etmişlerdir.³⁹ Kaldı ki cami ortamında öğreticilik yapanlar bu oranın dışındadır. Bütün bu olumsuzluklara camilerde uygulanan Yaz Kur'ân Kurslarına kız öğrencilerin önemli bir çoğunluğunun devam edemedikleri, devam edenlerin ise tuvalet sorunu gibi bazı problemlerle karşılaştıkları düşünüldüğünde⁴⁰, bu ortamların uygunluğu bir hayli tartışmalı hale gelmektedir.

Şunu da çok iyi biliyoruz ki, Yaz Kur'ân Kursları için genellikle camiler öğretim yeri olarak tahsis edilmektedir. Camilerin genel olarak eskiden beri eğitim ve öğretim kurumu olarak kullanıla geldiği, dolayısıyla camilerde ibadetlerin yanı sıra eğitim ve öğretimin gerçekleştiği ve adet olduğu üzere hemen hemen her camide ders halkalarının oluştuğu bilinmektedir.

Bununla birlikte camilerin Müslümanlar tarafından "Allah'ın evi" olarak bilinmesinden dolayı bu mekâna bir kutsallık atfedilmektedir. Cami, mü'minin Allah'ın huzuruna çıktığı bir mekân olduğu da düşünüldüğünde bu şekilde oluşan bir algı, henüz ilk adımda Müslüman'ı etkilediğini söylemek mümkündür. Ruhsal büyüleyiciliği ve çekiciliği sayesinde cami, kişiyi ve özellikle çocuk ile genci olabildiğince etkilemektedir. Buna caminin kutsiyetiyle birlikte dersi veren din adamına duyulan derin saygıyı da eklediğimizde,⁴¹

³⁹ Ayşe Hümeysra Aslantürk, "Kur'ân Kursu Öğreticilerinin Problemleri", Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 84.

⁴⁰ İrfan Başkurt, *Din Eğitimi Açısından Kur'ân Öğretimi ve Yaz Kur'ân Kursları*, DEM Yay., 2. Bsk., İstanbul, 2007, s. 148.

⁴¹ Aydın, a.g.e., s. 121, 122.

caminin öğrenme için uygun bir atmosferi oluşturduğu söylene bile gerçek anlamda bir öğrenme ortamına sahip olduğunu söylemek çok güçtür. Yapılan araştırmalarda cami ortamında ders gören çocukların önemli bir kesiminin gürültüden ve derse devam edenlerin çokluğundan şikâyetçi oldukları tespit edilmiştir.⁴² Keza camilerde Yaz Kur'ân Kurslarına devam eden öğrencilerden öğrencilerin çok önemli bir çoğunluğu diz üstü ders yapmalarından dolayı rahatsızlık duyduklarını ifade etmişlerdir⁴³ ve bu durumun onların motivasyonunu olumsuz anlamda etkileyeceği açıktır. Sınıfıçi öğrenme ortamlarının vaz geçilmezlerinden olan yazı tahtasının hiçbir camide bulunmadığı ve yardımcı ders malzemelerin bulunmadığı bilinmektedir.⁴⁴

Kaldı ki günümüzde gelişen teknolojiye dayalı araçların ve interaktif sistemlerin henüz camilerimizde kullanılmadığı göz önüne alındığında, Yaz Kur'ân Kursları için düzenlenen bu mekânların uygun bir öğrenme ortamı olduğunu söylemek mümkün değildir. Buna camiye ibadet etmek üzere gelen kişilerin, cami ortamında rahat davranan çocuklara zaman zaman müdahalelerini de eklersek,⁴⁵ öğrenme için bu mekânların hiç de uygun olmadığını itiraf etmemiz gerekmektedir.

Bu durumda yukarıda ortaya koyduğumuz eğitim ortamları bakımından meseleye bakıldığında, sınıfıçi öğrenme ortamının bile yeterince oluşmadığı gibi öğrenme ortamlarının gerçekleştirilemediği de ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalar, normal eğitim ve öğretim veren Kur'ân Kurslarında bilgisayar ve internet gibi interaktif öğretimi sağlayan teknolojiden çok az derecede istifade edildiği görülmektedir.⁴⁶

Eskiden beri eğitim ve öğretim için uygun bir ortam teşkil etmediği ifade edilen camilerin, yukarıda ortaya koyduğumuz öğrenme ortamlarının en asgarisi olan geleneksel sınıfıçi öğrenme ortamındaki sınırlı öğrenme ortamına bile sahip olmadığını tartışmaya bile gerek yoktur.

Sonuç ve Öneriler

Günümüzde öteden beri süre gelen öğrenme ortamlarının yanında yeni öğrenme ortamlarından söz edildiği görülmektedir. Ortaya konulan bu yeni öğrenme ortamlarının neredeyse tamamını, gelişen teknolojiye ve bu teknolojinin eğitim-öğretimde kullanılmasına borçluyuz. Öğrenme ortamları açısından Yaz Kur'ân Kurslarına bakıldığında, teknolojinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan yeni öğrenme ortamlarının ötesinde, eğitim ve öğretim için

⁴² Başkurt, a.g.e., s. 177.

⁴³ Başkurt, a.g.e., s. 187.

⁴⁴ Başkurt, a.g.e., s. 208.

⁴⁵ Aydın, a.g.e., s. 125.

⁴⁶ Ahmet Koç, *Kur'ân Kurslarında Eğitim ve Verimlilik*, İlahiyat Yay., Ankara, 2005, s. 213.

vasat kabul edilen geleneksel sınıfçı öğrenme ortamlarının bile ideal manada mevcut olmadığı ortadadır.⁴⁷

Bunların yanında genellikle Yaz Kur'ân Kursları için camilerin seçilmiş ortam olarak karşımıza çıktığını hesaba katarsak, tamamen olumsuz bir öğrenme ortamının uygulama alanı olarak seçildiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Teknolojik aletlerin camilerimizde eğitim ve öğretim amacıyla henüz kullanıma sokulmamış olması da ayrı bir dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç şüphe yok ki teknoloji ve iletişim araçlarındaki hızlı gelişim ve değişim, eğitim ortamların da gelişmesine ve öğrenci profillerinin değişmesine neden olmaktadır. Yeni öğrenme yaklaşımlarının eğitim ve öğretime yön vermeleri, günümüz eğitim ve öğretiminde bazı değişiklikleri zaruri kıldığı gibi, din eğitimi ve öğretiminde de buna paralel bazı değişikliklerin olmasını ve buna bağlı olarak öğrenme ortamlarının oluşmasını gerekli kılmaktadır.

Yaz Kur'ân Kursları için geliştirilen Kur Sistemini esas alan yeni programların yorum yapabilme ve uygulamayı amaçlayan bir program⁴⁸ olması, eğitim açısından olumlu bir gelişmedir. Keza bu programın örgün din eğitimindeki hedeflere paralel olarak, çocukların kendini gerçekleştirmelerine, toplumsal hayatın dini boyutuna uyum sağlamalarına, dinin evrensel boyutunu kavrayabilmelerine, dini aslına uygun bir şekilde öğrenmelerine, kültürün dini boyutunu benimseyerek onu ilerletecek güce sahip olmalarına ve ahlaki alanda dinin katkılarından faydalanabilmelerine⁴⁹ imkân sağladığı ifade edilebilir. Ancak bu programın bu avantajlarından söz edilse bile, aynı şeyleri öğrenme ortamı için söylememiz çok zordur.

Nitekim Yaz Kur'ân Kursları için düşünülen mevcut öğrenme ortamlarının olumsuz ve yetersizliği dikkate alınarak Milli Eğitim Bakanlığının hizmet için yeterli olan imkânlarından istifade edilmesi düşünülmüş, bazı olumsuz yaklaşımların ortaya çıkması üzerine bu düşüncelerden vazgeçilmiştir.⁵⁰

Bütün bu gerçekler ortada iken enteresan olan şu ki bazı araştırmacılardan biri, "Yaz Kur'an Kurslarında modern ders araç ve gereçlerinin kullanılmasının (Video, DVD, VCD, Bilgisayar, Tepegöz, Projektör) verimi arttıracaklarını, bu aletlerin temininde ve kullanılmasında problemler olduğunu, bütün bunlardan önce mekânların yani kurs açılan

⁴⁷ Adem Ünsal, **Yaz Kur'an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretimi (Denizli Örneği)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2009, s. 34.

⁴⁸ Davut Işıkdöğün ve Adem Korukçu, "Yaz Kur'an Kurslarında Kur Sistemi ve Kur'an Kursu Öğreticilerin Bu Sisteme Bakışı", Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLVIII (2008), Sayı: 1, s. 201 vd; Nazif Yılmaz, "Verimli Bir Yaz Kur'an Kursu İçin Nitelikli Eğitim ve Öğretim", Değerler Eğitimi Dergisi, Yıl:1, Sayı: 1, s. 58 vd.

⁴⁹ Mustafa Önder, "Teorik ve Pratik Açısından Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programına Bir Bakış", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13:2, s. 278.

⁵⁰ Aydın, a.g.e., s. 119, 120.

yerlerin basit düzenlemelerle daha işlevsel hale getirilmesi gerektiğini” ortaya koymaktadır. Ancak aynı çalışmada şunu da belirtmektedir: “Çalışmamızdan çıkan sonuçlardan birisi de, öğrencilerin büyük çoğunlukla kurs ortamından memnun olmaları ve yaz kurslarının yapıldığı Cami, Kur’an Kursu gibi mekânları dini öğrenmek için “ideal öğrenme ortamı” diye tarif etmeleridir.”⁵¹

Yukarıda ifade ettiğimiz Yaz Kur’ân Kurslarındaki ortamın olumsuzlarına rağmen hem bu kursların hem de normal program uygulayan kursların küçümsenmeyecek bir dini hizmeti yürüttükleri ve buralarda eğitim ve öğretim gören pek çok kişinin sahip oldukları dini bilgi ve tecrübelerini buralarda kazandıkları bilinmektedir.⁵² Yapılan bazı araştırmalarda bütün olumsuzluklara rağmen söz konusu kursların “çok verimli ve faydalı” bulunmuştur.⁵³

Bu açıklamalardan sonra şimdilik olmak kaydıyla şu önerilerde bulunabiliriz:

Öneriler:

- 1- Yaz Kur’ân Kursları gibi Kur’ân öğretimi amacıyla açılacak bütün mekânların ile birlikte bütün din eğitimi ve öğretimi kurumlarının, gelişen teknolojiyi ve buna bağlı olarak ortaya çıkan öğrenme ortamı ve kuramlarını göz önünde bulundurarak kendilerini yeniden yapılandırmaları ve öğrenme ortamlarını oluşturmalıdırlar.
- 2- Kur’ân Kursları için düşünülen yerlerde video, DVD, VCD, Bilgisayar, Tepegöz ve Projektör gibi öğrenme amaçlı teknolojilerin kullanılmasına imkân verilmelidir.
- 3- Kur’ân Kurslarının verildiği mekânların interaktif öğretime fırsat tanıyan internet bağlantılarının yapıldığı ve bunların sinevizyonla desteklendiği ortamlar olarak düzenlenmesine çalışılmalıdır.
- 4- Kur’ân Kurs öğretmenlerinin eğitim ve öğretimde kullanabilecekleri teknolojik aletlerin verimli bir şekilde kullanabilmeleri için hizmet içi eğitimden geçirilmeleri sağlanmalıdır.
- 5- Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur’ân Kurs öğreticilerinin kendi derslerine uygun web sitesini kurma imkânlarına kavuşması için gerekli alt yapıyı hazırlamalıdır.
- 6- Kur’ân Kurslarına devam eden öğrencilerin, öğreticilerin kuracakları web sitelerine kavuşuncaya kadar Diyanet İşleri Başkanlığının web

⁵¹ Önder, a.g.m., s. 283.

⁵² Şükrü Öztürk, “Kur’ân Kurslarının Eğitim ve Kültür Hayatımıza Katkıları”, Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2000, s. 173 vd.

⁵³ Başkurt, a.g.e., s.259; Koç, a.g.e., s.211.

sitesinde Yaz Kur'ân Kurslarının kur sistemine uygun animasyonlar ve filmlere yer verilmelidir.

- 7- Kur'ân Kurslarına devam eden öğrencilerin, Diyanet İşleri Başkanlığının web sitesinden hazırlanmış programlara ulaşmaları için gerekli alt yapı sağlanmalıdır.